

Arhe XXI, 41/2024

UDK 111.852

DOI: <https://doi.org/10.19090/arhe.2024.41.373-398>

Originalni naučni rad

Original Scientific Article

ГОРДАН ЖИВИЋ¹

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет

СМИСАО У СПАСУ, СМИСАО БЕЗ СПАСА: АДОРНОВА РЕФЛЕКСИЈА БЕКЕТОВЕ ФИЛОЗОФИЈЕ

Сажетак: Бекетова филозофија страдалник је оних тумачења која су и сама страдалници у тумачењу његовог дјела јер га нису могла разумјети изван оног ограничења коју естетичка конвенција допушта. Бекетова мисао учествује у крајолику иманенције али стрши од ње преко дискурзивних аберација датим у погубљеним ријечима које су на главној траси семантике остале без значења. Адорнов изразити афинитет спрам темпоралности Бекетову интермитенцију наводи снагом рефлексije и види је у призорима свијета која се у мртвилу пуког трајања реализовао након атомске катастрофе. Свијет у прогресивном нестанку призива мисао да све ово дуго траје па се смрт, која ваљда неће изневјерити, наводи као органон спаса. Свијет који живи у медијуму рационалности ово наводи као херезу, поготово што живот садашње историје пребива у линеарној каузалности инструменталног ума у коме обећање среће, у финалном разлогу, коинцидира са испуњеним циљевима историје. Познато је да постоје стања живота која долазе до спаса преко месијанског карактера смрти али код Бекета долази до зебње да крај долази сувише касно са мишљу да је крај дошао, али да је можда већ и прошао и изневјерио оне који га чекају. У најављеној смрти природе која систематски нестаје у аспирацијама субјекта, живот егзистенције је негиран стидом радње далеко више него онтолошким незнањем који је створио. Бекет то нигдје експлицитно не спомиње али то Адорно рефлексijом дешифрује, денунцирајући све оно што је симплифицирани дијалог погасио у разговору. Адорно је семантичким помаком и великим искоком успио Бекетову мисао изоловати од сваког значења како би је сачувао од асимилације са стандардним облицима споразумијевања не би ли неометена, из свог пећинског херметизма,

1 E-mail адреса аутора: danica.misko.ilic@gmail.com

могла судити здравом разуму од кога се она, у својој властитој индиференцији, јежи. Бекетова језичка редукција далеко је ближа бесмислу из перспективе официјелног смисла, знајући да се он у своме појму, преко људских циљева, у потпуности компромитовао. Адорно наводи да пунина смисла код Бекета опстаје преко појавне контрарности који измиче значењу и јавља се само преко трансцендентне семантике која собом увелико надилази рационалистички опус испољавања. Управо зато се указује у дестилованој форми језичког минимализма и то као тестамент који у будућности неће имати ко прочитати. Ова мисао није без смисла јер се мисао може појавити само на мјестима гдје се он немилосрдно ускраћује.

Кључне ријечи: помирење, индиференција, Ништа, регресија, празнина

Боље коначност у смрти него лоша бесконачност у понуди векторски образоване цивилизације коју из сужене људске перспективе у дијалогу Бекетове драме намеће историја сабијена у искључивост антропоцентричних интенција. Ако је свијет собом изиграо свој појам и у новој улози се на траси историје поистовјетио са приземним амбицијама људског битка, то сам ток ствари иде по трагу колапса који се налази како изван зоне очигледности, тако исто и изван зоне замисливости наводећи овом релацијом да неизвјесна стварност у свакој тачки времена све брже улази у извјесност финалне регресије. Процес који заступа историја налази се у паклу празне мултипликације и Бекет је помиње индиректно само кроз шкрто језичко посредовање субјекта и свијета. У актуелном случају дате стварности ова дуална веза у емфатичкој диспаратности се оглашава апокалиптичним крајем природе.

Бекетова мисао, покренута из регија своје крајње потиснутости, јединствени је косац просјечне свјести дате у насиљу множине и преко ње покушава раскринкати прозаично деградирање природе у уциљаној интенцији која стоји у констелацији тријумфа субјекта над пораженом природом у укроћеном објекту. Не говорећи нигдје експлицитно за Бекета је, по Адорну, нестанак природе модификовано Ништа које се исказује преко бића и стоји у изведби постулираног субјекта и представља само једну од мутација оног Ништа које у окциденталној филозофији произилази из Парменидове лапидарне релације засноване на тези крајње супротности у којој Ништа увире у себе и стоји на антиномијској удаљености у односу на било који лик бићевности. Биће и Ништа су и поред инкомензурабилности сродни по разлици. У онтолошкој аксиоматици елејске

школе кроз тезу: биће јест, небиће није, Ништа губи она застрашујућа знамења која пристижу искључиво преко пролазне природе бића. Остајући без референције Парменидово Ништа се завртило у ротационој таутологији која га у форми неутралног појма оставља без рефлексије. Изоловано, солитарно Ништа, преко изразите преференције бића, стављено је у контуре неутралног појма и умногоме одјекивало празно, вакуумирано и блиједо у већинском опусу историје филозофије. Са оним: Ништа није, она се – филозофија – у еуфорији властите артикулације са великим разлогом посветила бићу. У преломљеној онтологији у којој Ништа није, на основу онога шта биће јест ови кардинални појмови нашли су се у улози ротационог циклуса који ствара круг вјечног настајања и нестајања носећи у равнотежи полова битковни карактер укупног постојања. Биће и Ништа у великом поглављу грчке филозофије водили су, кроз узајамну синхронизацију, главни посао у перзистенцији циркуларног карактера постојања. Из строге логичке перспективе Ништа стварно није, али у стварности Ништа је иманентно бићу зато што све нестаје а управо се нестајање налази на главном курсу панлогичке драме постојања, па се пут ентропијске неминовности нестанка, преко стреле времена у бићу, и те како може поистовјетити са Ништа. Ништа једноставно не мора бити Ништа да би се поистовјетило са Ништа. Нестајање је бићевни супститут за Ништа. Болно нестајање, присутно као систематски процес, далеко је горе од Ништа: зато код Бекета Ништа, у својој феноменолошкој чистоћи, не улази у појмовни мрак онтолошке беспомоћности него коинцидира са индиференцијом коју вјерно, у слици директног подражавања, саопштава дијалог двије расходоване егзистенције. Оне са великом комоцијом разматрају Ништа из аспекта онтичког краја који преко егзистенције заступа смрт. Али, како наводи Адорно, „крај у смрти не диже пулс саговорницима нити им ствара радикалну животну теобу у изведби егзистенцијалног страха и дрхтања.“² На констатацију овог једног да је крај дошао, други му узвраћа: „Зар крај није прошао?!“³, формирајући тиме дијалектику залеђеног стања у коме се вријеме исповиједа преко дијалектике

2 Адорно, Т., „Естетичка теорија – Паралипомена“ у Естетичка Теорија данас (приредио Абдулах Шарчевић), Веселин Маслеша, Сарајево, 1990, стр. 93.

3 Бекет, С., „Изабране драме“, Нолит, Београд, 1981, стр. 202.

истости. И прије и после, прошло и будуће се налазе на равној линији нултог идентитета који свако биће и стање интегрише у јединство нестајања. Крај је на почетку – то би био Адорнов синопсис за Бекетову мисао у цјелини. Далеко је горе Ништа које произилази из бића него Парменидово Ништа које није, које се овде, у драми срушеног језика, трансформише и оцртава у фатуумском разговору поцијепаног дијалога гдје се оно најгоре у егзистенцијалном опусу не види као најгоре. Најгоре и Ништа су по Бекету у најближој близини. Смрт, пропаст, атомска катастрофа, човјек као мјера ствари: то јесу грозне ствари али их увијек превладава још гора нужда у распаду природе која придлази из цјелине објективности засноване на недолечним карактеристикама историјског субјекта. Па кад је гроза присутна у трансу растућег субјекта унутар савладане цјелине, то се сматра за оно стање ствари у коме индивидуални отпор, у мраку гледања, губи своју ентелехијску смисаоност. Ова деплетација поразнија је од оног Ништа које се крије у аксиому античке онто-логике. По Адорну Бекет се, преко Хамових инвалидских колица и Клоове ропске улоге, сродно са тамошњом постојања како би је надишао јер се она не окончава у специфичним траумама пролазности унутар егзистенције нити у катаклизми друштвених односа, него једноставно јест, и каналима апсурда проналази помирење у некој врсти помирености са судбином. То су она мјеста која не стоје у презенту непосредности него у одјеку презента из будућности, која се, у његовом случају, наводи као још парадоксалнија стварност... и осигурава њене видике тиме што је никад не боји дречавим бојама потресног језика него је држи у пародији огољене флоскуле која са јаким унутрашњим разлогом подилази хепиенду ординарног дискурса – како би га управо тим лексичким триком избацио из игре и у потпуности негирао. Амортизовати свјетску бол језиком привидне незаинтересованости, по Адорну, стоји као „последњи адут духа да се свијет револуцијом мишљења избави из живог блага пријетећег незнања.“⁴

Поредак ријечи у Бекетовом језику коинцидира са насумичношћу и у мјери изразите логичке солитарности призива и покушава да скупи у једну ријеч дијалога неограничену разметљивост у

4 Адорно, Т., „Филозофско-социолошки есеји о књижевности“, Школска књига, Загреб, 1985., стр. 238.

приказу фиксиране интенције распаљеног нововјековног субјекта. По Адорну „Бекет је мисао која се кроз ток историје опире свијету у изведби борнираног субјекта.“⁵ Свијет је дезинтегрисан појам, мјесто онтичке узалудности и ту конотацију задобија преко стрингенције субјекта који је симплификовану накану сопства испољио у облику општег онтичког расула. У Адорновој рефлексiji Бекетова филозофија у првом плану појавности види немоћ субјекта да на актуелној стварности коригује све оне аномалије које му је сам задао. Напуштен од битка, свијет плута у координатама просторне закривљености без видљивог хоризонта унутар пренапрегнуте временске дилатације из које је нестало и последњи атом смисла. Једноставно се креће по трагу празне бесконачности. Адорно је прозрео мисао о бесмислености коју наводи Бекет у потезању најкраће ријечи и истовремено рефлексijом угледао могућност консолидације свега оног што је као свијет изложено радикалној другости деградације. Ићи по трагу бесмисла, по Адорну, јесте она инфинитезимална могућност бијега из паукове мреже цивилизацијских заблуда јер се ови појмови, у верзији субјекта, више не могу пронаћи у својим појмовима и бити собом гаранција поновне могућности изналажења изгледнијег поретка. Сви фундаментални појмови унутар егзистенције од наде, среће, очекивања, темпоралног сагледавања свијета, спаљени су на Бекетовој ломачи језика у намјери да се избрише свака калокагатијска помисао на лијепо, истинито и добро. Ови појмови су избрисани универзалним поступцима нерелевантне историје која је евидентну супремацију субјекта активирала до ултимативних граница. Адорно је у размјерама растуће немогућности угледао код Бекета ону индиференцију и изопштеност која преко бесмисла даје мисао самом смислу, па својом властитом рефлексijом иде по траговима Бекетовог загуљеног језика покушавајући на пунктовима парадокса изаћи са мишљу која стоји као експоненцијална негација оног свијета који је већ постао екстремна антитеза спаса и истине. Ово је једини пут по Адорну да се дође до стања доличног помирења. Тиме би се затворила дихотомија човјека као субјекта и природе као несретног објекта. Носећи презир према историји која је сигнирана

5 Шарчевић, А., „Метафизика Запада и њено превладавање“, Свјетлост Бемуст, 2005, стр. 109.

конкретизованим утопијским циљевима, он у призорима оштећене Бекетове драмске текстуре види најбоље мјесто за артикулацију нове запитаности и могућем надоласку једне искреније стварности. У симплифицираним Бекетовим премисама краћим од Планковог времена, у одсутној реченици унутар посредовања које додатно катализује раштимани дијалог, Адорно проналази појмовни раствор за стругање заштитне естетичке фасаде која љепотом мимезиса сакрива десператни карактер постојећег свијета.

Изван Ништа природе које преко активираниог субјекта пријети реалности, свако друго Ништа нема довољно ништавности у себи да би на онтолошком плану могло конкурисати овом трансферу. Све друго што иде стрмином деплетације представља ефемерне негације које се у неким случајевима чак могу појавити у афирмативној синтези. Ако се Ништа бића огледа на разореној природи, онда се контуре овог појма увећавају из бића физиса који у аутономном временском току континуирано увећава ентропију која се на бићу огледа у стварању све слабијих онтичких синтеза. Раст ентропије ствара криву безусловног нестајања. Ова кретња надоле је свето правило физичке закономјерности било ког онтичког супстрата, почевши од монада квантног свијета па до потресне судбине самог универзума. У оквирима лимитираниог земаљског постојања у природи Ништа добија далеко интензивнију оштрину идентитета, самим тим што субјектом увећава модалитете деформације који природи одузима циркулус еволуцијског понављања и све оне промјене која из тога слиједи. Биће није нестало од себе; оно је имало свог онтичког помагача у овој претерацији, у специфичној природи људског битка који јесте и сам природа али природа која није саображена са природом. Ова дискрепанција ствара историју у којој се природа јавља као материјално оруђе духа да би у свакој потоњој епохи била срозана на стање своје непрепознатљивости, у ону метаморфозу која реализује Ништа у мисији перманентног нестајања. За Бекета ово није изненађење јер је биће иманентно ономе Ништа у кретању идентитета стационарне дијалектике која у својој постулираности једноставно не може имати други исход. Једноставно, то је слијед ствари у коме је свако одупирање времену сувишан потез, независно од провизорне онтичке акробатике у којој биће превазилази себе као у случају празног цивилизацијског раста који принципом амплификације,

преко увећане бићевности, рекурира на Ништа – и поред тога што се резолуција просветитељске среће у моћи привида стално изоштрава. На часовнику временске пролонгираности која измиче непосредности, кроз лукавство кумулације, уништавање до Ништа долази преко афирмисаног субјекта у процесу постепености који се добро сакрива у малом нагибу депресије који, хрлећи том стрмином, катастрофично стање синдромом водопада нагло уводи у овај исход. Све ово одиграва се по режиму антропоцентричне оправданости у коме влада дихотомија човјека и другости, бића и субјекта у апсолутним размјерама које за љубав цивилизације преко ресурса, људске околине и серије одвратних еуфемизама ствара овим поразним алтерацијама Ништа од природе. За Бекета ово не представља фасцинантно изненађење јер је Ништа идентично себи, и прије и за вријеме постојања и након постојања, што потврђује егзистенција као референт ове тврдње која није ништа друго него исповиједање себе преко ове двије онтолошке суштине које пребивају у двострукој бесконачности непостојања. Егзистенција није ништа друго него судар јединственог очекивања у малом временском распону у крајолику трајно неиспуњених циљева.

Бекет је упознат са ентропијским током стварности и зато свијет, преко замрлог говора, поистовјећује са Болцмановом термодинамичком једначином и није нимало изненађен што је убрзање ентропије у оквиру екумене дјело човјека, премда никад не наводи експлицитно природу ове специфичне каузалности која по нужди ствари тече од бића до Ништа. Ову прегледност Бекет препушта језику који се обраћа екстремном интермитенцијом не желећи да одступа од квантног говора субатомске реченице не подлијежући изазову подизања тона говора, држећи га на режиму монотоније који у његовом случају, на сваком мјесту, стоји као непорециви закључак. Кад Клов пита Хама, будући да му је он једини поглед у свијет: „Шта видиш?“⁶ добија одговор: „Ништа.“⁷ јер сваки поглед стоји као исказ предестинираног свијета у коме ништа по детерминизму кретања доминира у бићу. Не каже он само „Ништа“, него каже „Више ништа“, што само говори да се некад нешто могло видјети па је живот осуђен на одушевљеност

6 Бекет, С., „Изабране драме“, стр. 217.

7 Исто, стр. 217.

будућим сивилом свијета, све у намјери да сивим представи колорит који још само сјећање посједује. Ту више нема резигнације, нема се више шта видјети него се дестилованом апроксимацијом вјерно саопштава саговорнику како би овај други, из још незавидније позиције, у херметизираним животу инвалидских колица, окусио љепоту свијета који физички више никад неће докучити, нити ће у њему учествовати. Овај га не уљепшава – само га саопштава а то је за имобилизованог господара у инвалидским колицима равно љепоти рајског врта. Дијалог се води преко тривијалног питања и још тривијалнијих одговора из којих неким чудом израста смисао који ово обраћање конзервира, пакује га и ставља у „message in a bottle“ не би ли овај свој спас пребацио на рачун смисла у лику потонулог брода. Бекет ништа не саопштава драматизовањем радње. Ту нема трагичног излива патоса и ријечи су покренуте логиком непомућености, знајући добро да је официјелни језик одавно издао све оно што је њиме било означено. Све је дато у приказу: могућност интерпретације је излишна и субјект повијести се више не може оријентационо консолидовати па му преостаје улога појачане монаде у мултипликацији која у званичном дискурсу, у склопу актуелног хуманизма, себе ословљава слободом избора. Слобода постоји али само у својој злоупотреби, а када се простор овог појма сузи, постаје херметизам управо оног типа у коме се живот гледа перископом времеплова, не би ли се у њему макар могао угледати кумулус тешке кише. Овај један каже: „Пада киша. Па и прије је падала. Ништа ми ниси рекао а толико си је нахвалио. Можеш ли ме још нечим обрадовати?“⁸

Дијалектика истости, кроз развој, одржава свијет преко варки напретка у стању континуиране регресије. Она долази из скривене зоне посредовања стварајући мундијални дебакл и то у простору поништене симултаности јер зло регресије, присутно у експоненту посљедичне консеквенције, веће је у суми него што то свијет може отрпити. Строго парменидовско начело бића у постулираној тези западне филозофије „Биће јесте, небиће није“ код Бекета прераста у моћ незадрживог нестајања које долази по сили физичког закона да би преко човјека било генерисано и подигнуто на степен планетарне деструкције. Развој овог односа, који је инстру-

8 Бекет, С., „Изабране драме“, стр. 218.

ментални разум преузео од могуће еманципације ума, по Адорну, има изразити афинитет према Ништа али, с обзиром да постоји по неумитности, може се на ову кретњу у фиксираним случају дате стварности указати преко историјски испровоциране онтолошке амнестије човјека – и поред тога што су постојање и опстанак преко нестанка саображени са током свијета на коју нас је упутила страшна Болцманова једначина. Бити индиферентан према ентропијском току стварности је Бекетова врлина. Сродно се са овим стањем али се није никад одрекао помирења, које у његовом случају мора гласити „како до сада никад није гласило.“⁹ Ово помирење започиње у недефинисаном простору редувантног језичког садржаја који не присиљава мисао да мисли него да универзалној егзистенцији омогући саображавање са надом у неминовност нестанка.¹⁰ Бекетово дјело нас преко оног најдиректнијег, преко егзистенције иманентне пролазности, упозорава на детерминизам нестајања који се преко лоше схваћене слободе субјекта енормно увлачи у ширу слику реалности. Ствари ове врсте одигравају се у секвенцама симплифицираног дијалога јер се у игри говорне насумичности овом тандему понекад из нужде наметне питање: „Вјерујеш ли у будући живот?“¹¹ да би му овај други без патоса узвратио: „Па мој никад није постојао.“¹² што само говори да је инфинитезимална разлика уденута између Ништа и највећег могућег очекивања. Овај свијет, како Адорно каже, ријешио се дилема, поготово оне чувене шекспировске реченице која се оглашава снагом супротности у вољи, одлуци и мишљењу и у хамлетовској изведби гласи: „Бити или не бити, питање је сад.“ По Бекету овако широк распон одлуке је чиста фарса и може стајати само у конфигурацији изопачене дискурзивне изричитости: „Скапати или скапати, питање је сад.“¹³

Бекетовска верзија активна је од момента када се дијалектика просветитељства, кроз дух времена, размахала својим спорним могућностима. Могућности одлазе у депресију, све су мање и

9 Адорно, Т., „Филозофско-социолошки есеји о књижевности“, стр. 194.

10 Исто, стр. 198.

11 Бекет, С., „Изабране драме“, стр. 221.

12 Исто, стр. 221.

13 Адорно, Т., „Филозофско-социолошки есеји о књижевности“, стр. 197.

скончавају у дилеми која себе карикира а при том је дух мњења не схвата и зато у рефлексију долази само појединачним каналима запитаности у покушају озбиљног и озбиљно другачијег промишљања свијета. Овај свијет је проводник инструменталног ума који се испољава у суровој деструкцији бића; бити учесник у томе оцртава поразно стање људског битка па само дјело, како то каже Адорно, потезе мисао о долажењу смрти и то кроз разочарани узвик ове двојице који то на симфонијски начин изговарају: „Па ваљда нас она неће изневјерити!“¹⁴ Ова обећавајућа изјава је нуклеус спаса јер врло јасно каже да је више спаса у овоземаљском животу похрањено у смрти него у грозном времену одгоде која само подиже степен патње до у недоглед. Живот призива смрт као спас јер више спаса има у смрти него у одгођеној смрти коју живот заклапа својим празним трајањем. Бекетов спас је по Адорну парадоксалне природе. Свијет по својој природи носи месижански импулс у себи. Овај то нема; он је сав у црној боји могућег помирења али тај црњак није мјесто предаје јер постоји и тамноцрна боја која би, највјероватније, била крајње оличење универзалног пораза. Успјети задржати свијет у црној боји и не дозволити му да кроз нијансе затамњења пређе у онтологију тамноцрне боје је велика гаранција очекивања која се могу одржати само на погрешним корацима постојећих могућности. Свијет дат у дугиним бојама среће је заправо привид универзалне среће јер се у том спектру појављује борнирани људски битак који је сву универзалност сабио у субјекат као једну настрану врсту универзалности која се формира преко специфичне свијести остављајући је – ту исту универзалност – у посједу интерних људских интенција. Управо у тој дихотомији свјетова: оном који стреми озбиљењу среће и оном који страда под тим озбиљењем, креира се преко симплифициране и крајње преферентне правде сигурна планетарна пропаст. У најгорим стварима Бекетов дијалог никад у крају игре не долази у стање конфронтације. Ово дјело је на један специфичан начин преузело на себе ананке античког стоицизма, с тим што он судбину не пушта низ ријеку ништавила него се узда у оно помирење које је запело за неку гранчицу унутар тока како би управо са тог лабавог мјеста црпио сва могућа обећања. А опет, ако је

14 Бекет, С., „Изабране драме“, стр. 225.

Ништа исход свега, па и оно није Ништа, него универзални процес кретања који смјером исхода носи разградњу као финални разлог постојања. Овај процес прелажења битка у Ништа, уз повремене дијалектичке ерупције бићевности, по интуицији Бекетове логике и по знању савремене космологије јесте истина. Бекет то прихвата хладноћом која не тражи доказ па му зато егзистенцијална ентропија, као бљесак против мрачног тока, не дјелује стравично, управо зато што је био свјестан великих знања¹⁵ и прије него што су она истином науке била спознана. Скривајући свијет у мјехуру крајње резервисаности он никад не потеже метафизичку трансценденцију као исходиште лоше иманенције јер у свијету чулности његови ликови у довољној мјери артикулишу метафизику другости која се указује у звијезди Даници коју сјећање гледа – за разлику од стварног али фингираног свијета из кога је она као небеска навигација земаљске залуталости заувјек нестала. Човјек се налази у земунци живота па је сваки покушај да се угледа небо Венере, као оличење лијепе предестинираности, осуђено на неуспјех надолazeће будућности.

Терапија метафизиком, па макар се она одигравала у теодицеји, не живи у простору њиховог дијалога. Ту не опстаје пјесма, слика, ријечи екстерног поријекла, па је херметизовани собичак, ако је уопште собичак, чувар истине од наноса мњења које покушава да се углави у кључни дијалог овог свијета. Притисак мњења на граници овог херметизованог простора ипак је успаван оним дискурсом који се ослободио свих илузија у њиховом оскудном дијалогу. Ове двије егзистенције, затворене попут шкољке, знају преко свог егзистенцијалног минимума који стреми према Ништа; знају све, али је пролиферација истине увијек била тежи посао од долажења до истине. Знајући за то, а не знајући на који начин, они је чувају у нуклеусу који би у случајно бољем свијету могао заживјети. И Хам и Клов су априорно напустили манихејску дистинкцију Добра и Зла сматрајући да Добро није једини услов за афирмацију Добра него да долази по случајности добра у појединцу, унутар моћи контингенције на коју се у њеној малој вјероватноћи мора озбиљно рачунати. У некој предикцији сиво би код Бекета једино могло за-

15 Синтагма коју Ниче врло често користи у свом дјелу: „Весела наука“, Графос, Београд, 1989.

сијати снагом истине а да та истина не остане у сивилу медиокритетске свијести него да се преко своје лоше основе уздигне из своје досадашње улоге у афирмацији депримирајуће стварности и почне своје свјетло бацати преко себе на хоризонт у коме се неће издати оскудна могућност промјењене иманенције. У истости обраћања ова мисао, у свом ротационом понављању, никад није постала дегенерисана таутологија него је почела писати мисао језиком који више неће празнично и прозаично брбљати. Она у себи одаје латентно хтијење да се не кревेलи урођеницима, да се у поразу другости не сагледава побједа, из обијести не убија животиња... а да при том те ствари у свом изрицању никад није поменула. Код Бекета оно „*credo, quia absurdum est*“ представља обичну реченицу дату у форми очекиваног мишљења по супротности па се његов апсурдум покренуо зато што овај није оно што јесте. Он је много чуднији од сваког објашњења па га и не тражи, и поред тога што се о њему може трајно рефлектирати. Његова мисао од мишљења тражи трајну рефлексију и поред тога што се не размеће хтијењима јер се налази на потенциометру шутње и језика који се интенцијом одрекао официјелне логике у свом лексичком испољавању.¹⁶ Путем Бекетове језичке дистракције ствара се на сабласан начин прилика да боље схватимо себе. У њему се опет појављују храмови старе Грчке али сада на начин у коме би се питијска реченица предсократовског раздобља морала онесвијестити. Отуђелост, произашла из стања ствари, врста је суочавања са онтологијом чија цивилизацијска текстура води свијет срећом напретка у таму пропасти а што текућа историја није у својим архајским почецима регистровала у форми тоталног антрополошког изопачења. Преко „Краја игре“ Бекетова филозоска чаролија позвала је Адорнову и Хоркхајмерову дијалектику просветитељства у језик дубокога мука, сматрајући да у ријечима стоји историјски замор материјала кога само шутња може дискурзивно надмашити. Логичка конзистенција коју сачињава језик сувишна је управо зато да би се моћ једва изговореног могла објективизирати. Како ријечи нестају у полемосу говора, она се код Бекета обезбиједила свих оних језичких страдања коју стварност, као безопасни и сервилни говор, усисава у себе како би их претворила у обични словни конгломерат. Бекет језик није издао у

16 Прохић, К., „Призма и огледало“, Свјетлост, Сарајево, 1988, стр. 302.

језику – јер га је стварно представио као привид и тиме га сачувао од акомодације, нарочито ако се она јавља у свом утилитарном издању. Да би задржао значење на ширем плану цјелине он се одрекао значења, задржавајући га у атомизираној семантици на онај начин у коме ће његово „дакле“, „па“, недовршена замјеница „и“ и „али“, стварати језик духа, аналогно оној абецеди која је са четири слова у свим досадашњим комбинацијама генетски комплетирао цјелокупни свијет живота. Језик може смислом преживјети нулте околности властитог опстанка, удар гама зрачења, може издржати екстремно издање своје неисказивости и само у том облику може поднијети суму значења људских интенција и поново проговорити. На довољно спонтан начин Бекет га наводи као негацију здравог разума у његовој мобилности и хлади га од високе температуре господарења концентрисаног у сраму посредовања човјека и природе. Он то ради у смијеру поновног враћања природе у субјекат као једином начину природног опстанка унутар овако формиране преваленције. Бекетов језик се не заснива на суздржаности која са спољње стране изгледа као блокада самосвијести, него на необичан начин показује месијанске афинитете који се у сваком другом случају могу изложити тешкој компромитацији. Зато је Адорно овај Бекетов редукционизам назвао најбогатијим језиком и то по смислу који се преко себе сачувао од профаних тумачења и далеко се више протектирао кроз његову властиту негацију која по правилу потиче из латентног зла произашлог из отворене биједи медиокритетске свијести. Он је чиста антитеза свему оном што се говором у говору Ништа не казује. Она језику који представља таласну матрицу духа приговара што је природу претворио у другоразредни битак, што се аксиолошким степеницима вредносно етаблирао са моћи – постајући у коњукуртној објективизацији субјекта синоним за свијет. Ова врста усаглашености постала је општеважеће стање ствари коју Бекетова прећутана ријеч оспорава: исто тако преко властите аномалије покушава да му у паузи коју попуњава мишљење запути, удахне логос који је језик у потпуности демонтирао кроз принцип накарадног поистовјеђивања. Реченица субјект-објект односа у коме је предикат оружје субјекта код Бекета остаје без ових обиљежја знајући да она ствара материјал господарења коју чак ни моћ стиха у поетској димензији пјесме није у стању одагнати. Она пословична примједба да Бекетово дјело нема

везе са свијетом и да је пуки производ емфатичне субјективности Адорно разара мишљу да су консонантна дјела у данашњим похабаним условима, преко тумачења, постала смијешна страна тог истог свијета и да само подебљани језик дисонанције представља прихватилиште истине о свијету, независно да ли се она може дешифровати или не. Није онда чудо што се у дјелу „Минима моралиа“ истиче да је најистинитија она мисао која саму себе не разумије¹⁷, рекурирајући да свако разумијевање представља подесно средство посредовања у реализацији тираније над природом. Језик и насиље над стварношћу су два пола истог процеса и зато се мисао специфичне трансценденције, дате у фазном помаку значења, интегрише у његово поље испољавања како би насиље фактографије извргао руглу и тиме задржао у језику онај потенцијал који ће собом утицати на промјену која би на цјелину гледала очима помирења. Оно што пребива у објекту чека интервенцију субјекта јер свака друга верзија помирења представља обичну фикцију. У словима Бекетовог писма, у тоновима аберације, одјекивала је дијалектика просветитељства јер ни Бекет од помирења није очекивао помирење сматрајући да је обим квантификације у напретку већ толики да је за собом заувјек изиграо мјеру логоса. Стање хаоса за Бекета представља кондиционал немогућности у коме је помирење ипак могуће. Код њега влада обрнута Хераклитова дијалектика: ништа не тече и ништа се не мијења. То стање се превладава апатијом, ако је апатија уопште апатија, која увелико трансцендира собичак дијалога у мисао врлине која се ослободила страха од смрти као апсолутне инхибиције и главне егзистенцијалне море. Апсолутност Бекетове индиференције, по Адорну, придолази из собице парменидовског битка: све је исто, ништа се не мијења и све то је вјечног карактера, па мијену сагледава преко привида јер двоглед који представља њихов аутистични поглед на вањски свијет то јасно саопштава.¹⁸ Тамо, у дискурзивним минијатурама, стоји спас кроз признање истости између спаса и пропасти, што би здрав разум дочекао бласфемијом, јер он у оквирима црно-бијелог суђења не познаје нијансе које су далеко битније од судова које *common sense* производи. Овде спасење није именовано јер се у временплову

17 Адорно, Т., „Минима моралиа“, Веселин Маслеша, Сарајево, 1987, стр. 147.

18 Шарчевић, А., „Човјек и модерни свијет“, Свјетлост. Сарајево, 1988, стр. 381.

историје не може уочити било каква конвергенција на путањи личног опстанка, будући да је увијек била производ недореченог и нееманципованог социјетета. Човјек није појам за похвалу али је зато човјечанство, у лику друштва, феномен за сваки презир. Код Бекета свака финална ставка је у рангу примордијалне заблуде. Историја је сума приземних циљева изведених преко ауторитета који се удаљавају од постулираних норми па циљно очекивање, дато у зацртаности идеје, није ништа друго до пролонгирана страна пуког трајања. Да би сачувао све оно што подлијеже рањивости, нестајању и могућој компромитацији држи у хибернираном стању ствари, знајући да би спас, ако би се пробио кроз тектонске расцјепе и показао на површини историје да би лично на атомску катастрофу, па је својим подземним говором схватио да је сан о спасу бољи од спаса у озбиљеном стању јер се у изводу остварености никад не би могао ослободити репа негације присутне у туги, болу и трагедији која га је реализовала. На писти дијалектике просветитељства интимна исповијест Бекетовог спаса овако изгледа на површини историје. Видљиво је да Бекетова негација не користи класичну ребелацију као оружје против универзалног зла, као што то класични апсурд ради у појединачном случају преко недозвољене радње у коме инсурекција у рецепцији готово никад не иде даље од универзалне запањености у ројевима појединачног чињења. Она јесте присутна у Камујевом бунту, у Кафкином застакљеном погледу на свијет у свијету као процесу, али се далеко више утискује у шутњу ријечи која у свом талогу садржи најмоћнији дискурзивни набој. Оно што се намеће стоји у питању: како говор у језику који је утрнуо, који се пребацио у фразу полуријечи, успијева црпили толики потенцијал из себе и изазвати мисао да комплементом обрисане ријечи изложи све оно што у прешутаној мисли постаје пуна реченица. Код Бекета станке диктирају реченицу на начин у коме и она најсложенија постаје врло проста са циљем да сабије мисао у формат појма из кога је претходно нестала. То вјероватно произилази из непотребне сложености свијета коме фали модус редукционизма, управо онај бекетовски, како се не би распао. Код њега три тачке и пауза између изосталих ријечи представљају онтолошку арматуру постављену тако да се на малој вјероватноћи унутар постојећег јаза може поново градити мјера. Јаз унутар свијета је страдалник својих образложења, нарочито онда када је историја

постала обиљежени простор антропоцентричних ескапација које су је претвориле у апсолутну вољу субјекта. За Бекета историја у својој објективној важности је само епифеномен који задобија примат и главну улогу у коначном уништењу природе. Чувајући свјетску тајну кроз језичку инсуфицијенцију, кроз аскетизам принуде, овај један из тандема се опија валима сиве боје загледиан у затамњени колорит нимбус облака и добија сатисфакцију за своје статусну мањкавост у овој простој заједници која се у узајамној ништавности градира кроз могућности елементарне зависности једног од другог. На основу тога се ствара равнотежа коју чине испуњена знатижеља слуге и имобилизираног господара у колицима. Ова зависност упада у равнотежу када номинално моћнија страна дође у позицију да препричани свијет, из перспективе двогледа, буде оно једино што он може спознати. На тај начин су господар и слуга преко Ништа, или онога мало изнад Ништа, постали свијет равноправности. Само екстремна ситуација производи једнакост, ону врсту хармоније у којој један без другог не могу преживјети. Та једнакост потиче из условљавања које се може оспорити и управо она представља фигуру револуције код Бекета.¹⁹ Овај однос је склон пролиферацији и може се проширити на цијели универзум. Једнакост почиње на мјесту које изговара ријеч: цијели свијет смрди по лешу и то представља изведбу револуције, оне у којој ће нестати најбуквалнијим путем и тлачитељ и тлачење и потлачени. У успјелим револуцијама све нестаје. Свијет ће пречицом доћи до стања у коме ће се садашњост грчити од смијеха спрема проблема прошлости јер ће „све преко убрзане прогресије скончати у једни ни нестајања.“²⁰ Историја хрли негативној синтези све горој и горој која ће нас кроз ову процесуалност довести до коначног стања краја. И стварно, у овако формулисаном напретку регресија која тече по хистерези, како су то наводили стари Грци, може се зауставити у стању крајње имплозије из које се више никад неће изродити неки нови почетак. Кроз сулуди чин високопарног раста и стварања свијет ће изјести себе у имплозији субјекта и то је Бекет уочио знајући да човјек страда од немани која се игром случаја зове човјек. Бекет нема ништа против тога, његово дјело је жал за при-

19 Шарчевић, А., „Новјек и модерни свијет“, стр. 821.

20 Прохић, К., „Призма и огледало“, стр. 318.

родом, оном истом коју није споменуо два пута у свом дјелу. Тиме наглашава додатну бол а ово непомињање представља једини начин да ствари не буду жртва патетике која је далеко више нејасна потврда нечега него што представља ствар бриге. То да у овом свијету ништа више не расте и додатно никад више неће нарасти само говори до ког стања смо довели свијет: једноставно до оне течне ирреверзибилности која стоји у неминовности као и смрт Сунца и његово путовање у стање црвеног дина за неколико милијарди година обећавају крај стрингенцијом физичког закона, мада је ово што долази од нас самих брже и долази кроз процес нестајања природе и стићи ће далеко прије до краја, уписаног у спором сату универзумског времена. „Нерефлектирана историја је синоним брзе деструкције.“²¹ Она је – преко онтолошке градације – довела свијет на руб постојања унутар укупне егзистенције. Истину свијета, под доминацијом овако формулисаног напретка, Бекет не истиче асерторичким ставом: испуњава га индиректно на начин тврдње која нема амбиције да се експлицитно изјасни. Асерторички суд, то је тако, помјера се у сјетну констатацију: тако је то. Свака тврдња се налази у магли изјашњавања: упражњава се на категоричан начин само у микросвијету двојног дијалога гдје ниједна ријеч нема снагу важења јер је снагом тенденције ставља у медијум изолације све до њене потпуне безначајности. На овај готово невјероватан начин он се докопао семантичке пунине. Тамо гдје дијалог поприма одређену оштрину, ону коју диктира апсурд споразумијевања, управо тамо је свака тврдња анестезирана и савршено изолована од свијета коме они, кроз суровост иманенције, само екстерно припадају. Они су увучени у срце иманенције, сувише су негдје унутра: двоглед и перископ су им поглед на свијет и средство растуће инсуларности и никада нису преко ових помагала на екстерној страни збиље него она супротно намјени представљају агенс растуће изолације. Конекција са свијетом тече преко изолације који ствара космос истине на срушеном дискурсу и удаљава се од свега оног што би се Аристотеловим органом могло артикулисати. Превод језичког ропца на официјелни лексички кредо не би могао на вратима експонирања денунцирати свијет и

21 Цимерли, В., „Антиплатонски експеримент – Опаске о технолошкој постмодерни“ у *Филозофија у времену*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1991, стр. 89.

оголити га на начин како је двоглед мучне непосредности оглодао природу. Зато мора остати блиндирана, будући да би је дух друштва у испољавању на ружан начин демонтирао и искривио до тачке антропоцентричног подразумијевања. Кроз проскрипцију субјекта заљуљала би у својој шаховској ограђености чак и ординарну свијест, под условом да разумије ствари, подигла је на ниво мишљења, што опет представља потиснуту примарну херезу у ставу данашње цивилизације. Зато се држи у криптозони, на мјесту гдје се ријечи подневног дана сударају у мраку неспоразумијевања како би изгубиле и истовремено задобиле моћ казивања. Овде Бекет потеже удвостручени мимезис и то на принципу двоструке негације казивања на основу које језик долази до ријечи који мишљу надмашује све оно што је мњењем, у име напретка, прерасло у девијантну категорију. Зато нема потребу да га наглашава. Његова мисао се не може слиједити, брише трагове иза себе па зато успијева, преко изразите удаљености од спаса, доћи до оне блискости која тишином двојног солилоквијума обећава помирење.²² То су осјетљиве ствари које се морају у свом распону смјеста конзервирати како се не би појавиле као мртворођенче јер то свакако следује ако оно што она јесте не буде на путањи рефлексије која је евентуално може кориговати. За њега је цивилизација све оно што она није сада, јер човјек се још није родио и поред тога што номинално постоји. Није се појавио јер се ум у цивилизацији јавио искључиво у форми дебилне саморазумљивости из које произилази утилитаризам као јединствени облик живљења против кога се Бекет неком врстом трансценденталног парадокса бори.

Све оно што припада званичној естетици бјежи од његове мисли, знајући да она својим мимезисом ствара погрешну слику стварности, лако се акомодира на постојеће стање ствари па је препушта изопачености коју може измакнутим подражавањем одржавати. Супротно овом току разорени херметички дијалог својом растуреношћу трансцендира себе до критичне тачке преврата – он задобија нову конотацију, утолико што се мисао издигла изнад ријечи и то ријечима које из официјелне перспективе не мисле. Оне мисле али не мисле за оне који мисле да мисле али не мисле. А опет је само на овај начин, преко хармоније очаја, могао

22 Адорно, Т., „Филозофско-социолошки есеји о књижевности“, стр. 201.

бити покренут пут пробоја кроз етаблиране норме које осигуравају свијет расвјетом која произилази из лажне свакодневнице. Суочавање са очигледношћу естетичким путем никада не допире до стварног стања ствари јер је лијепо специфичном логиком слизано са грозом поретка: сакрива га и никад се не издиже изнад своје саморазумљиве нарцисоидности па се зато промјена естетског предзнака унутар спонтаности и упроштеног сагледавања у Бекетовом случају намеће као одлучујући улог једног новог разумијевања свијета – оног истог који је путем прецизне естетике нестао у истини.²³ Бекетова потиснута мисао у девијантном језику, из перспективе нормалности, на први је поглед смеће, под условом да се приземна естетика изјашњава о њеном карактеру. Већ на следећој потенцији, одмах изнад непосредности, тамо гдје рефлексивна заступа стварност, она постаје мисао па је, како то мисли Адорно, Ружно у љепоти естетике носећи агенс истине и увијек је ефектније од успаване љепоте самог дјела. Најљепша дјела су она која до крајности посредују ружно у себи. У дјелу овог апсурда она постају лијепа. То је логички неизводљиво, али како логика врло често негира ток дијалектике, која радом негације диктира истину, то ова констелација носи неопходни нанос истине који се огледа у мјери негације овакве стварности. Само преко себе Бекетова мисао, удаљена од свих замки шаблона, успијева трансцендирати апсурд, стварајући својом чудном негацијом потенцијал који бјежи од коначне негације према коме се овај свијет преко фактора „човјек“ векторски запутио у незнање. За разлику од Адорна, Бекет у изгубљеној поруци у боци види СОС–сигнале; види их у вјечном тоњењу, за разлику од Адорна који то исто види у инфинитезималној срећи проналажења. Једноставно сматра да би велика срећа била кад би овај свијет кренуо поново од почетка у нади да може бити изгледнији од оног који се сам од себе створио. Човјек је, за Адорна, биће унутар највећег потенцијала деструкције и зато га треба мијењати, док се за Бекета јавља у још изоштренијем издању по коме се мутација живота није смјела реализовати у човјеку. Ово би било оно обећање среће, управо среће због које се више не би морало умом или изговором духа трагати по есхатону. Самим тим што се у свом успону није умио етички супротста-

23 Шарчевић, А., „Метафизика Запада и њено превладавање“, стр. 112.

вити својим остварењима, самим тим је и етика саучесник у афирмацији оваквог човјека – јер је успио од етике направити слабост појма, и поред тога што је у себи подразумијевала добро као јединствено онтолошко тежиште. Бекет зато говори о свијету у коме Зло, на супстанцијалан начин, све претвара у Зло, стварајући овим односом зачуђујући облик комензурабилности који на суштински начин говори све о нама самима. Ми смо творци оног етаблираног историјског идентитета кога не може поништити негативна дијалектика, чак и у оном екстремном Бекетовом облику јер су ствари поредане по опреци у коме је човјек у једнини довољан за *magnum opus* универзалне катастрофе. А то по, Адорну, настаје из централне хуманистичке клаузуле по којој људски живот представља инкомензурабилну категорију, што већ по себи говори гдје се крије поријекло онтолошке неправде која сада иде у смијеру да се више ничим и ни под каквим условима не може санирати. Само они који не могу одлучивати ни о чему, као што су Хам и Клов, јесу по најтежем парадоксу она месијанска шанса, и то управо зато што ни у чему не могу одлуком учествовати. То говори да одлуке које потичу из појма посредују негацију у овој цивилизацији у облику разорене другости у којој се и највећи алтруизам претвара у фарсу. Ове стање ствари имобилизирано је Кантову добру вољу до крајње немоћи. Оно што је напољу сиво, што више не расте, што се увелико налази у мраку надања, што све што постоји целестијално плута унакажено од човјека. И све је то тако јер је тако све то: јер добро реагује само на човјека у границама друштва и на отиску прегажене природе искључиво се хуманистички испољава. Ипак се код Бекета Добро одржава преко огољеног рудимента датог у слици слуге и богаља чије заједништво комплетира једначину минималног утопијског видика. Напредак из овако формулисаног Добра, у изводу дијалектике просветитељства, хрли апокалипси. То је зато што је инерција побиједила рефлексију и утопила запитаност у хомогену празнину свакодневнице. Из напретка је нестала запитаност која је морала бити присутна у мјери напредовања да се оно не би изопачило. Бекет је то видио и прослиједио дијалогу у коме оно небитно постаје толико битно, пресликавајући чудним путевима трансценденције, дате у језичким патрљцима, наказни карактер данашње цивилизације. Дух непосредности управља свијетом па свака она мисао дата у темпоралним оквирима сматра

се девијантном радњом, противником дате реалности. А реалност је угрожена из негиране темпоралности која из будућности, код Бекета, стално стоји као тамна страна те исте темпоралности. Све што није и све што јесте, ако није сада и овде, не постоји. Ово је гесло напретка заснованог на преференцији презента. И зато није нимало случајно што Бекетова редуванца и Адорнова негативна дијалектика виде крах историјског времена у игри слијепе радости која се одвија на поразном терену створених околности.

Приступити Бекетовом драмском опусу, преко окамењених ријечи саморазумљивог језика и њима утирати пут до коначне интерпретације битка, само увећава претпостављени одијум који у случају неузвраћеног дијалога расте до крајње резигнације могућег разумијевања. То зато што је језички дискурс постао инфантилно средство за сазријевање смисла у дјелу чији је магнум опус имао стравичну жељу да заувјек заћути. Колико год да су ријечи сувишне и неподесан медијум за сондирање смисла који пребива у природи Бекетове филозофске проблематике, ипак су оне истовремено и једини проводник те исте смисаоности, па макар се тај исти језик редуцирао у значењу до дестилованог говора телефонске секретарице. Бекетов говор је удвојени језик оног казивања које несвијесно спроводи истину опстанка на основу кога се о свијету не може ништа сувисло рећи а да се при том не уђе у царство опијености и заблуде. Код Бекета инфамија дјела протеже се до потпуног измицања ријечима и одвија се преко залеђених чула и фригидне воље, који у парализованим покретима и нестварним гестовима успостављају однос са значењем вишег реда. На њега се у пропозицијском смислу ослања дугачка драмска станка и различити видови вербалног крклања који у условима неума постају јединствени језик смисла. У оквиру темељног захтјева онтологије из Бекетовог „Краја игре“, постаје сасвим јасно да се историјски смисао кумулира унутар логичке диференције гдје ријеч више нема шта да понуди, те окончава: у регијама анамнезе, најближег сјећања и нечега што је заувјек прошло. Велике ријечи су рекле своје, али оне још увијек постоје као надгробни споменици некадашњег језичког витализма владајућег говора. Тако оно што је по својој суштини требало бити синоним онтолошке сигурности траје у одјеку који се одржава на строгом режиму несувисле комуникације. У том својству језик без циља постаје поузданији

у својој дискурзивној фикцији од оног што би он требало да по својој интенцији буде. Он код Бекета, у несазрелој ријечи, одржава своју ребелациону суштину.²⁴ У форми притајеног презира Бекетов филозофски напор искаче из колосијека етаблираних језичких норми у намјери да се тим путем анулира до стања потпуне равнодушности која својом неодређеном присутношћу притиска сваки капилар официјелног живота. Фантомска присутност језика је стварна артикулација непосредног свијета у бићу разорне моћи субјекта који се путем изразите језичке дифузије негира у својим изразитим аспирацијама. Адорно истиче да Бекет не кокетира са артикулисаним презиром стварности помоћу неартикулисаног језика. По њему, неартикулисани презир представља невидљиву али продуктивну негацију афирмативних правила живота и својом двосложном нотом раскринкава овај свијет до тачке ратификованог емпиријског незнања.

Појам апсурда, као један од кључних појмова модерне књижевности, постаје код Бекета инфериорна категорија.²⁵ Адорно каже да захтјев апсурда расте до форме могуће подношљивости и врло често изгара у површним ребелацијама које стоје у елементу чуђења и сажалења па у естетском опусу апсурд врло често постаје заробљеник властите идеје. Тиме се на неки начин подразумијева стање критичког мишљења које у апсурду осцилира на логичкој жици која се клати од параноичног бунта на једној и крајње конформистичке размажености на другој страни. За нападне интенције ангажираног језика Адорно каже да су иманентне ономе против чега се буне.²⁶ Оне су увијек синхронизоване са карактером владајућег поретка у коме свака негација постоји у комплементу добро уређене стварности. Бранећи Бекетову специфичну димензију негације Адорно каже да „... свака наглашена негација у умјетности поспјешује ритуал идентификације у коме индивидуум брише самога себе и тиме непогрешиво наводи скривене императиве у интенцији великих дијела.“²⁷ Таква негација у већини случајева не иде изван конвенционалних одредби споразумијевања па зато наводи Бекета као

24 Шарчевић, А., „Метафизика Запада и њено превладавање“, стр. 140.

25 Адорно, Т., „Филозофско-социолошки есеји о књижевности“, стр. 182.

26 Адорно, Т., „Естетичка теорија – Паралипомена“, стр. 83.

27 Исто, стр. 87.

парадигму неофуцаног језичког исказа чији језик успијева да одоли поистовјеђивању са хтијењима официјелног апсурда. Заштићено од сваког споразумијевања Бекетов говор у дијалогу изиграва стандардизирани матрице које покушавају да на напогрешивом курсу просветитељства мултиплицирају празни живот просјечне свакодневнице. На овој језичкој матрици загонетка свијета и њено рјешење ближе су парадоксу; ближе су оном стању у коме се симулација апострофира као најстварнија збиља и стога нимало не чуди што Бекетов јунак из „Краја игре“ вјештачки тулипан залива као прави. Овај рефрен је радња Бекетове интрасингентне филозофије. Извор тога произилази из истине, производи из разумијевања које тврди да је стварна збиља постала крајње нестварна. Адорно каже да су етаблирана мјеста помирења, мјеста перманентне патње – оне патње која у покушају маркирања стварности одржава поредак секуларних неистина на основу којих се појам лажи доводи до универзалне мјере опстанка. Стога чак и најмањи Бекетов идиом овјерени спас препознаје као своју супротност, денунцирајући у њему вољу за коју се може рећи да расте на основу сумњивог увјерења. Адорно наводи да Бекет успијева неком врстом животињског инстинкта избјећи све замке приземне сотериологије у којима напад на симболика преузима мјесто стварне трансценденције. То сазнање код Бекета се упило у редуцирани дијалог који је престао да буде говор. Путем оваквог језичког обраћања Бекет наговјештава да је цјелокупна историја опстајала на дречавим супституцијама апсолута који се одржавао тако што се кривотворио у приказивим естетичким опредмећењима, намјесто да се емфатички одржавао на сумњи рефлексije на основу које апсолут још једино може опстати. Овом сумњом Бекет изражава теолошке рукавце спасења у којима се јасне слике телеологије на естетској равни конфронтирају са нултим стањем мимезиса који се у приспјелој онтолошкој репродукцији једноставно не може подражавати. Подешено по јасној диспозицији манихејског помирења, који помоћу метафоре флртује са богатим садржајем из сфере имагинације, све ово се код Бекета удаљава од сваке појмовне конфигурације да би се свијет приближио могућем опстанку који се може градити само на разумијевању страве ординарног живота и њеног естетског дуплирања која ријеком естетике тече до крајње негације љепоте. Имплицитно наводећи да је спасење изневјерено, Бекет му се још једанпут пара-

доксално приближава уз помоћ потпуне језичке инсуфицијенције. Стизање до њега више није угравирано у ријеч која би могла обзнанити помирену стварност. По Бекету, ово помирење није једнако себи у властитом појму па се из тог види у коликој је немоћи када се нађе у изгубљеним позицијама емпиријске стварности. Готово замрлим говором Бекет каже да оно није никад ту: оно је у језичком видокругу који на својим крајевима чува остатке смисла и гради се управо тамо гдје се више не можемо споразумијевати или било шта учинити. Тиме Бекет помирење обзнањује као језички априори у апроксимацији шутње којим се уништава свијет метафизичке супстанцијалности као оно мјесто гдје је бит бића, на девијантан начин, из централе водећег појма формирала свијет. Слабе силе Бекетовог језика тиме су се отарасиле големе метафизичке море која је од самих почетака опсједала окциденталну традицију. У њој је стварни свијет постојао у метафизичкој констатацији и симултано се окончавао неком врстом трансцендентне индугенције која је у историји мишљења започела још са Платоновом теоријом вјечних идеја. Супротно метафизичком логоцентризму, Бекет на редуцираном говору тестира комплетну традицију смисла. Она је по њему била осигурана рентабилном дихотомијом чулне стварности и оне непотрошне збиље која се рефлектује у безвременској империји идеалног свијета. Тиме се појам спаса наметнуо свијету инфериорне чулности јер је у стању да га негира преко инкомензурабилног карактера вјечности. С друге стране, овај свијет, заснован на блазираној вјечности, код Бекета се денунцира као вјечност патње и постаје име за тоталитет који у раду хронологије напросто није успио. Он се зато развио као идеалитет који се у односу на стварност наводио као погрешна онтолошка референца. Бекетова шкрта ријеч стога представља биће у његовој изразитој резолуцији; она на страни рефлексије користи само подноминална својства у покушају да се заувјек разријешу заблуда проистеклих из теорије универзалија. Бекетова филозофија је она онтологија која на свијет гледа као на непостојећу стварност, будући да из удаљених телеолошких разлога овдје, у иманенцији, за компромитовану историју више нема мјеста. Свијет је постао пакао, то кажу Бекетове језичке етиде. Он је то постао кроз рутину дјеловања. У његовој продукцији више ништа не расте на спонтан начин, па ће то и остати под условом да не нестане – и поред свих оних осигурача који га усмје-

равају на поуздану страну постојања. Само на основу сахрањеног смисла, у дезоријентисаним језичким остацима, стоји могућност да свијет не страда у уобразиљи субјекта који на своје дјело гледа у форми нетолеранције и нападног онтичког потцјењивања чије се крајње ријечи и пуно име уписују у термин – „цивилизација“.

ЛИТЕРАТУРА

- Адорно, Т., „Естетичка теорија – Паралипомена“ у Естетичка теорија данас (приредио Абдулах Шарчевић), Веселин Маслеша, Сарајево 1990.
- Адорно, Т., „Филозофско-социолошки есеји о књижевности“, Школска књига, Загреб 1985.
- Адорно, Т., „Минима моралиа“, Веселин Маслеша, Сарајево 1987.
- Адорно, Т., „Естетичка теорија“, Нолит, Београд 1979.
- Адорно, Т., „Три студије о Хегелу“ (2. издање), Веселин Маслеша, Сарајево 1990.
- Адорно, Т., „Негативна дијалектика“, БИГЗ, Београд 1979.
- Бекет, С., „Изабране драме“, Нолит, Београд 1981.
- Цимерли, В., „Антиплатонски експеримент – Опаске о технолошкој пост-модерни“ у *Филозофија у времену*, Веселин Маслеша, Сарајево 1991.
- Ниче, Ф., „Весела наука“, Графос, Београд 1989.
- Прохић, К., „Призма и огледало“, Свјетлост, Сарајево 1988.
- Слотердајк, П., „Критика циничног ума“, Глобус, Загреб 1992.
- Шарчевић, А., „Метафизика Запада и њено превладавање“, Свјетлост Бемуст 2005.
- Шарчевић, А., „Човјек и модерни свијет“, Свјетлост, Сарајево 1988.

GORDAN ŽIVIĆ

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy

MEANING IN SALVATION, MEANING WITHOUT SALVATION: ADORNO'S REFLECTION ON BECKETT'S PHILOSOPHY

Abstract: Beckett's philosophy is a victim of those interpretations that are themselves victims in the interpretation of his work because they could not understand him beyond the limitation that aesthetic convention allows. Beckett's thought participates in the landscape of immanence, but stands out from

it through discursive deviations given in the words executed that remained without meaning on the main route of semantics. Adorno's strong affinity with temporality leads to Beckett's intermittence with the power of reflection and sees it in the scenes of the world realised in the deadness of mere duration after the nuclear catastrophe. The world in its progressive disappearance evokes the thought that this has all been going on for a long time, which is why death, which will probably not fail to happen, is invoked as an organ of salvation. The world living in the medium of rationality calls this a heresy, especially since the life of present history lies in the linear causality of the instrumental mind, in which the promise of happiness coincides in the final reason with the fulfilled goals of history. There are, as we know, states of life that are redeemed by the messianic character of death, but in Beckett there is the fear that the end will come too late, with the thought that the end has come but that it may have already passed and abandoned those waiting for it. In the announced death of nature, which systematically disappears in the aspirations of the subject, the life of existence is negated by the shame of the act far more than by the ontological hopelessness it creates. Beckett nowhere mentions it explicitly, but Adorno decodes it through reflection, denouncing all that simplistic dialogue has erased in conversation. With a semantic shift and a great leap, Adorno managed to isolate Beckett's thought from all meaning, to save it from assimilation with standard forms of communication, so that common sense, from which it shuddered in its own indifference, could judge undisturbed its cavernous hermeticism. Beckett's linguistic reduction is far closer to nonsense from the perspective of official sense, knowing that he has completely compromised himself in his concept by human aims. Adorno notes that Beckett's fullness of meaning survives through apparent contradictions that elude meaning and appear only through a transcendental semantics that far surpasses the rationalist opus of manifestation, and for this very reason appears in the distilled form of linguistic minimalism as a testament that in the future no one will read. This thought is not without meaning, for meaning can only appear where it is ruthlessly denied.

Keywords: Reconciliation, indifference, nothingness, regression, emptiness

Primljeno: 9.1.2024.

Prihvaćeno: 16.3.2024.